

Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

NAMA 84.

HASTINGS

Aknhata 1. 1928.

PIHOPATANGA MAORI.

Kua tae mai te reta a te Atipihopa ki te Pihopa o Waiapu he whakaatu mai naana kua tiroirohia e ia nga huarahi oranga mo te Pihopa Maori. a kua whakaae ia ki nga huarahi oranga, kua rite mai nei nga puna mo taua oranga i te taha Maori.

Tuarua o ana whakaatu, he hui ta nga Pihopa ki Poneke a te 14 o nga ra o Aknhata. Tera pea e whakaingoaia to tatou Pihopa mo Aotearoa a taua hui. Ma te Atua e whakamarama o tatou Pihopa.

HUI I RUATOKI.

No te 27 o Hune ka tae te Pihopa o Waiapu ki Ruatoki, I te 28 ka tu te hui ki Tauarau. I roto i nga mihi a Hori Atarea ka puta tenei korero: "Ahakoa kore koe mo nga Maori, kia mahara mai ano koe ki nga Maori." Imihi hoki a Paora Rangiaho me Teihi Paerata. Ko hoatu nga take, ka whakautua e te Pihopa; 1. E hiahia ana ahau kia noho tonu i taku taha to koutou Pihopa. (2) Kei nga Pihopa te mana whakatau i te wahi hei whakawahi i to koutou Pihopa. (3) Ka noho tonu au i a koutou. Ko ahau te hoa o to koutou Pihopa. (4) Mo te Mahita o te Kura, ka tae au kia kite i a ia.

Kua whakaturia a Tuiringa Tawera hei Kai-karakia mo te Pariha o Ruatoki, a koia hoki te riiwhi o Tiweka Anaru ki nga Hinota nui o te Pihopatanga o Waiapu.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau,
Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

820

TE TOA TAKITINI.

Akuhata 1, 1928.

Te Tekau O Nga Hui A Te Komiti Tumuaki i Noho Ki Parawhenua 1 Te 7 Ki Te 9 O Nga Ra O Hurae, 1928.

Nga Mema i tae mai:—Rev. Canon W. H. Keretene (Tumuaki). Rev. W. N. Panapa (Hekeretari), Rev. H. Taurau. Eru M. Pou (Kai-tiaki Moni). Henare Kingi. Hemi Te Paa.

Nga tangata i whakaurua ki te Komiti mo tenei noho: ko te nohonga o te Rev. K. Poata i riiwhitia e te Rev. R. Te Hau. Ko nga nohonga e rua i hoatu e te iwi kainga ki a Teri Paraone, Mataitai, raua ko Heta Kiriwi, Peria.

Ka panuitia te Meneti o te hui whakamutunga. Paahitia ana.

Ka panuitia te Ripoata a te Komiti tawhito ki te Hinota Topu.

Ka panuitia te Kaute o nga Moni. Paahitia ana.

I whakamarama te Hekeretari ko te Moni Tahua i tukua ki te Tari i Akarana e £247. Apiti ki tenei ko te moni i utua ai nga raruraru o nga Minita ki te Hinota Topu i Kaikohe e £24 1s 6d. Hui katoa e £271 1s 6d.

Te kaute i paahitia kia whakaritea e £2 2s mo te perehitanga o nga ripoata o Te Hinota Topu.

Ka panuitia nga reta.

TE WHAI-KORERO A TE TUMUAKI:—(1) *Te Pihopa o Aotearou* Koia tenei ko te putake nui o tenei hui. E penei ana te takoto o te pire i whakaaetia ai te Pihopa Maori: kia takoto i te iwi Maori tetahi tuara toitu e kore e taea te whawhati mo te orange o te Pihopa Maori, katahi ano ka whakaingoatia ka whakawahia hoki taua tangata. Kati ra, kua whakatinana te take nei i roto i enei ra, kua he nga mea i poropititia, engari kua whiua mai te pikaunga ki runga i a tatou. Kua takoto nga whakaaro nunui a nga iwi o runga mo te taonga nei, ka wero tenei ki a tatou o tenei Pihopatanga, he aha ta tatou whakaaro mo tenei putake nui? (2). I korerotia i roto i te hui mutunga a Te Komiti tetahi pukapuka kei te whakatakotoria e Atirikona Himikini. Ma taua pukapuka e whakamarama te ahua o nga whenua i tukua ki te Hahi me nga moni i kohia e nga Kau-matua. Ina oti taua pukapuka ka kite katoa tatou. (3). Ko nga ripoata a nga Minita kua whakahokia ano ki te ahua o mua, ara me tuku ki te Atirikona. (4). Mo te ahua o te haere o nga mahi i roto o koutou takiwa, mehemea ka kite koutou i tetahi mea e he ana, me tuku mai he reo ki te Komiti, ma te Komiti e whakatikatika.

NGA MOTINI I PAAHITIA.

1. Kia tukua e Te Komiti Tumuaki te reo inoi o te iwi o Te Takiwa o Te Waimate, ki te Atipihopa, mehemea e ahei kia whakapirititia to ratou Minita, hei mea e haere tika ai nga mahi katoa o Te Pariha.

2. Kia puta he whakahau ma Te Komiti ki nga Minita katoa kia tukua mai te kaute o nga tangata e u ana ki te Hahi i nga takiwa katoa o tenei Pihopatanga.

3. Kia tangohia mai Te Kaute Moni a Te Komiti i te Poutapeta ki te Peeke o Niu Tireni, a ko te Rev. W. N. Panapa riiwhi i te turanga o te Rev. Canon Keretene i roto i taua Kaute.

4. Kia puta te reo o Te Komiti mo te take a te Rev. Mutu Kapa kua tukua mai nei ma te Komiti e whiriwhiri: ara, ko nga raruraru katoa o te Minita me era atu mea ma te Pariha e whakaaro.

5. KIA TUKUA TE REO KAHA O TE KOMITI TUMAKI KI TE IWI TONU O TE PIHOPATANGA O AKARANA, KIA KOHIA TETAHI MONI HEI TAHUA AWHINA I TE ORANGA O TE PIHOPA O AOTEAROA, i runga i te ritenga e whai ake nei:

(a) Me kahi te moni kia kaua e iti iho i te £1 ma te tangata, ko nga wahine waiho i to ratou whakaaro.

(b) Ko taua Tahua me ki KO TE TAHUA AWHINA I TE HAH MAORI.

(c) Ko taua Tahua me waiho i raro i te mana o Te Komiti Tumuaki, hei Kaute wehe, ma nga Kai-tiaki i whakaritea e pupuri i tenei wa.

(d) Ko nga hua anake o taua Tahua e tuku hei awhina i nga mahi o te Hahi Maori.

(e) Kia ea mai te moni kahi a te tangata i roto i te kotahi tau, timata atu i te 1 o nga ra o Akūhata, 1928.

(f) Ko etahi atu awhina a te tangata i waho atu i te Moni kahore e araia.

(g) Ko nga moni katoa me tuku ki te Rev. Canon W. H. Keretene, Kamo, Whangarei.

(h) Ko nga Kai-tiaki mo tenei Tahua, ko te Tumuaki me te Hekeretari o te Komiti Tumuaki.

6. E whakaatu ana tenei hui i te nui o te mihi ki nga iwi o runga mo to ratou kaha ki te manaaki i te taonga nei, me te aroha hoki ki o ratou whakaaro e mau nei ki o ratou takiwa whakawahi ai te Pihopa.

Otiira, ka whakaatu ano hoki tenei hui i to ratou whakaaro kaha ki Paihia whakawahi ai te Pihopa tuatahi o Aotearoa.

7. Mehemea he tika ko te marama i tua nei whakawahia ai te Pihopa, me inoi ki te Atipihopa, mehemea e taea hei a Tihema te whakawahi.

8. E whakaatu ana tenei hui i te whakaaro o nga iwi katoa o tenei Pihopatanga kahore he raruraru ahakoa ko wai te

tangata e tohungia hei Pihopa mo Aotearoa.

9. Kia puta te reo mihi o tenei hui ki te Atipihopa, ki nga Pihopa, me nga mema o Te Hinota Topu Nui mo to ratou kaha ki te whiriwhiri i te take Pihopa mo te iwi Maori.

10. E whakaae ana te Komiti ki te tono a etahi o nga tangata miraka kau, kia tapaea nga moni o nga kiriimi o tetahi Ratapu kotahi i roto i te marama o Tihema, i nga tau katoa, hei awhina i nga mahi o te Whakapono.

E mihi ana te Komiti ki tenei whakaaro, a e tuku atu ana hoki i te kai o roto o taua whakaaro hei titiro mai ma nga tangata katoa o te Hahi.

11. Kia puta he mihi ma te Komiti ki te iwi kainga mo te ratou kaha ki te manaaki i nga iwi katoa i eke mai ki tenei hui.

HUI KI HERETAUNGA.

Huræ 22nd, 1928.

Tenei etahi take a nga hapu maha o roto o Heretaunga. I tu te hui a te iwi ki te Kohupatiki, a ko nga tangata i tae mai no Tangoio, no Petane, no te Waiohiki, no Moteo, no Omahu, no Pakowhai, no Te Waipatu, no Whakatu, no te Pakipaki, no Te Hauke. Katahi ano te hui penei rawa te nui ki konei.

1. BIBLE IN SCHOOLS.

Na F. A. Bennett raua ko Maku Erihana te motini:

“Ko te tumanako o tenei hui, kia tautokona e nga mema Maori te whakaaro o te Haahi kua paahitia nei i roto i te Hui Tianara Hinota, me nga Hinota Pihopatanga, kia whakaaetia te Piapera ki roto i nga kura o te Motu.” Paahitia ana e te whare katoa.

I panuitia e te tiamana te tekiona whakamutunga o te ture (Clause 7) e kape ana i nga kura Maori ki waho. I te mea kua kore e pa he raruraru ki te taha Maori, ko te tumanako o tenei hui mehemea kaore nga mema Maori e kaha ki te tautoko i te pire kaati kua hoki hei turakina e ratou.

2. WHARE KARAKIA O TANGOIO.

I whakamaramatia e Temuera raua ko Hakiwai, ko te toenga nama kei te mahinga o tenei whare £211. Ko te hiahia kia oti hoki te tawa. Ko te utu mo tera £150.

I whakaatu a Temuera kaore rawa e taea e nga torutoru tangata i mahue iho ki te Haahi te kahi he moni e rite ai te nama o te whare nei.

I whai kupu a Kato Nepe, a Maku Erihana, a Te Hore Chadwick a Peni Hakiwai, a Hakopa, a P. H. Tomoana mo tenei take; paahitia ana te motini e mau ake nei:—

“Kia nekehia te ra hei whakapuareranga i te whare-karakia o Tangoio mo nga ra watea o Maehe.”

E rua nga komiti wahine i whakaturia, kotahi mo te Pariha o Te Waipatu, kotahi mo te pariha o Moteo, hei whaka rite ra hokohoko ki Hehitingi ki Nepia. Ko nga hua katoa o enei hokohoko hei awhina atu i te whare-karakia o Tangoio.

3. TE PIHOPATANGA MAORI.

Ko te whakaaro o tenei hui kia rite tonu i roto i enei wiki e rua e heke iho nei te moni £125 i whakaaetia ai e te Atirikonatanga o Haki Pei hei kohi ma ratou mo te oranga mo te pihopa Maori mo tenei tau.

Na te mate o Hori Tupaea kaore i tae mai ki te hui, engari ko ko tona whakaaro na Maku i whakaputa, ara kia mama te kohi i taua moni, a kia tahuri hoki nga pariha o tenei Atirikonatanga ki te whakahaere tikanga nui, kia rite ai he tahua mo te oranga o te Pihopa.

Kua whakaritea kia £25 ma ia pariha o tenei Atirikonatanga, kia eke ai te £125 i ia tau. Ko nga moni ano e rite ai te oranga mo te pihopa hei whakapau, engari ko nga rerenga i waho me ata wehe hei kaupapa tahua oranga mo te pihopa.

4. WHAKAWAHI I TE PIHOPA MAORI.

Na Rev. Hakiwai te motini: "Kia tae he kupu ma tenei hui nui o te Atirikonatanga o Haki Pei ki te Pihopa o Waiapu hei tuku atu ki te Atipihopa, whakaatu i te pouri o nga tangata o te Hahi Maori mo te roa rawa o te take pihopa Maori e takoto tarewa ana. I kaika te iwi Maori ki te whakatutuki i te wahi ki a ratou i runga i te whakaaro ka rite te oranga ka whakitungia mai te Pihopa. Kua-oti noatu ta nga Maori, a kaore ano te Pihopa kia whakaingoatia, a kaore hoki he whakaatu mo nga take i roa ai." Paahitia ana e te whare katoa.

5. TE WAAHI HEI WHAKAWAHINGA.

I whakaatu te tiamana ko te hiahia o te Pihopa o Waiapu ko te waahi hei whakawahinga i te Pihopa Maori hei tetahi o nga wharekarakia nui o te iwi Maori. Engari a Paahia he tawhiti rawa, he uaua hoki e tae ai etahi ki reira. Ko nga wharekarakia Maori e rite ana ki tona whakaaro ko Rangiatea i Otaki, ko te whare-karakia o Ngati Porou i Tikitiki, ko te whare-karakia o Te Arawa i Ohinemutu. Mehemea ka rite mai te whakaaro o etahi o te iwi Maori ki o Ngati Kahungunu e whakaatu nei he pai tonu ki a ratou te Whare-karakia nui (Cathedral) i Nepia, ki tona whakaaro ko tera te mea mama rawa ki te tokomahatanga o nga Pihopa. Otira ko te tangata kei a ia te kupu mana mo tenei take, ko to tatou Atipihopa.

Ka mutu i konei nga take e pa ana ki te taha wairua. Ko etahi o nga take ara nga take tinana me wehe ake i enei kua whakamaramatia i runga ake nei.

TAHA TINANA.

Na Pohe te motini, na Maku Erihana i tautoko:—"Kia waiho ma Rev. F. A. Peneti katoa enei take e whakatakoto atu ki te aroaro o nga ropu e tika ana hei whiriwhiri i aua take."

Kaati ko Ta Apirana tonu ra te taumata taunga atu mo enei take katoa, a mana e tirotiro mai nga waahi e mama ana, me nga waahi ka taumaha.

(A) TE MAORI NURSE MO HERETAUNGA.

Kua tae mai te Nurse nei a Mrs Oliphant. Kaore tenei i ta

matou i tono ai. Ko to matou hiahia ko Nurse Jones, he district nurse i Hastings e mahi ana i mua, a haere nei ki Ruatoki. Na te paanga mai o te mate ka kiia e te takuta me hoki mai ia ki Hawke's Bay. A ki te kore i tenei ko tetahi o nga Nurse Maori. Kaore rawa o matou hiahia i manaakitia mai e Dr. Valentine, engari tukuna mai ana ko tana i hiahia ai. Kaore matou i te korero kino mo tenei, engari e ohorere ana matou i nga whaka-haere o te Tari o te Ora! He tino wahine matau tenei e ai ki nga korero, engari ka pehea ra tona ahua ki nga Maori o te whenua nei. I tino mate hoki matou i ta ratou nurse whakamutunga i tuku mai ai. Kanui to matou wehi kei he ano hoki tenei a nga nurse a te Tari o te Ora, a ka whakapae mai no matou tonu te uaua.

Noreira ka patai matou, kaore ranei, te reo o te taha Maori e whakarangona mai mo te ahua o nga Naahi nei, a kua tonu ranei nga Maori e whai kupu mo enei ahuatanga?

(b) HE AWHINA MO TE NURSE.

E whakaaro ana tenei hui he mea tika kia whai-whakaaro te Maori Purposes Board ki tetahi huarahi awhina i tenei me era atu Naahi e mahi nei i roto i te iwi Maori. He wa ano kaore rawa he moni hei utu motoka hei taenga atu mo te neehi ki nga kainga o nga turoro. He wa ano kaore he moni hei utu rongoa. He patai na te hui mehemea e taea e te Maori Purposes Board te homai tetahi awhina mo nga take e mahia nei e nga Nurse Maori

(c) KO WAI ONA RANGATIRA?

Kaore matou i te mohio ko wai nga rangatira o to matou Naahi. Kua tae mai te reta a te hekeretari o te Hawke's Bay Hospital Board whakaatu mai kei raro taua Nurse i to ratou mana. I konei a Dr. Mercer e whakahaere tikanga ana mona, a kaore rawa ana whakaatu kei raro taua Nurse i te Hospital Board. He aha te mana o te Health Office, a he aha hoki te mana o te Tamatea Kaunihera ki taua Nurse?

(d) TURANGA O TAKUTA ERIHANA.

Ki ta matou titiro kei te ahua mate te turanga o to tatou takuta Maori, me te kaha rawa o te hereherea o ona ringa. Kanui to matou manawapa kei whakakorea rawatia te turanga o to tatou takuta, a ka whakanohoia mai he pakeha katoa nga upoko mo nga mahi.

(e) NGA KAUNIHERA MAORI.

Ki ta matou titiro kei te ahua mate o tatou kaunihera Maori o te motu katoa. Mehemea kei te whai mana tonu ratou, me titiro mai he huarahi e taea ai te whakahou te whakakaha i a ratou mahi. Ko tetahi mate nui he kore moni hei whangai i nga mahi a te Kaunihera. Ahakoa he aha te mahi ma te moni ano ka ora ai ka piki ai nga mahi. Kaore ranei e taea te whakaoho ano i nga mahi a nga Kaunihera?

Kaore ranei he putea moni i tetahi waahi hei awhina i a tatou kaunihera? Kaore ranei e taea te whakarite he

Director or Organiser mo nga kaunihera kia eke ai ki te hanga-
itanga o nga mahi ma te Kaunihera?

(f) **NGA KURA MAORI.**

Tera tetahi ripoata kei nga pepa pakeha o Nepia (o te 21 o
Hurae) he motini na Mr W. Oates ki te Poari o nga Kura o
Haki Pei. Ko te motini e penei ana:—

“Ki te whakaaro o tenei Poari kua tae tenei ki te wa e tika
ai kia kumea mai nga kura Maori katoa ki raro i te mana o nga
Poari Kura.”

I whiriwhiri te hui i tenei take a paahitia ana tenei motini:—

“Kaore nga Maori o tenei takiwa i te whakaae kia taka mai
nga kura Maori ki raro i nga Poari, i te mea kei te pai rawa te
tiaki me te ako a te taha Kawanatanga i nga tamariki Maori.

REV. PIRI MUNRO.

He whakaatu tenei kua whakamana e te Pihopa o Waiapu a
Rev. Piri Munro ki te whakahaere karakia, ki te kauwhau ranei
i roto i nga whare-karakia o te Pihopatanga o Waiapu. Kaore
ano a Piri kia hoki mai ki nga mahi pariha, i ona raruraru ki
tana mahi paamu, engari ko te tumanako tera ia e hoki ki
nga mahi pariha hei mahi motuhake maana a nga wa tata e
heke iho nei. Haere mai e te hoa.

HE MIHI KI A MOHI TE ATAIHIKOIA

Pukepoto,

Hurae, 7th, 1928.

Utaina atu enei kupu mihi atu aku ki taku hoa ki a Mohi
Te Ataihiikoia. Haere e hoa ki Tawhiti nui, ki Tawhiti roa, ki
Tawhiti pamamao, ki o taua hoa kua poto katoa atu na ki
tena waahi, ka haere atu na koe ki a ratou. Haere atu te
kaumatua morehu i roto o Heretaunga, i te mea ko koe anake
te morehu kaumatua, te pou herenga o nga kupu o roto o te
ao tawhito. Ko ahau anake hoki te morehu e noho nei i roto
i to tatou ropu i whakahaerea ai e tatou te “Kotahitanga” I
roto i a matou i a Ngapuhi. Ko au anake o matou e ora nei.
Kua poto katoa atu ratou kei kona. Tuatahi tonu to taua kite-
nga i a taua i te hui nui i Pakirikiri, i Turanga, a tae noa ki nga
hui katoa a te Kotahitanga. Te hui mutunga i te Tiriti o
Waitangi i te tau 1899. I muri i tena tau ka kite ano taua i
a taua i Rotorua i te tau 1920. No reira ka mutu to taua kite
i a taua i tenei ao. No reira e hoa haere atu ki te okiokinga o
nga wairua. Haere te kaumatua atawhāi i te tangata, te
kaumatua u ki te pupuri i nga kupu tika, me nga kupu manaaki
i te tangata, kaha hoki ki te mau i te whakapono i roto i o
taua ra. Noreira i pa pouri ki a au taku rongonga kua riro
koe i te akoranga a Ratana, i taku mohio hoki tino hohonu
taua ki roto i nga Karaipiture. Ina ra te kupu a te Karaiti kei
a Matiu 24.23 me 24. No reira e hoa i mahue iho ano ahau

i a koe i tenei whakapono o taua.

Kaati ra, e pai ana, e haere ana te ao me ona tini mea, mea tika me he. E hoa haere atu ki a Henare Tomoana, kia Peni Te Uamairangi, ki a Te Teira Tiakitai, me atu o taua hoa e kore nei e warewaretia e te ngakau.

E kui e Tangiora korua ko Nereta, me ta korua whanau, tena ra koutou i mahue pouri iho na i to koutou matua. E koro e Te Akonga, tena ra koutou e mihia atu nei e te ngakau aroha ki a koutou e tangi mai na ki to koutou matua nui i roto i nga kaumatua o roto i to ratouwhakatupuranga. Noreira e kui ma e koro ma e pai ana. E mea ana te tuhituhinga "Na Ihowa i tango atu, kia whaka paingia te ingoa o Ihowa." Tera ano hoki kua whakawhiti atu ia i te mate ki te ora.

Tena koutou katoa. Heoi ano

Na ta koutou mokai kaumatua nei

Na Herepete Rapihana.

Kakariki.

Hurac 7th, 1928

Tenei ka kite iho i Te Toa Takitini Nama 83, e whakaatu ake ana no te 30 o Hune nei ka moe a Mohi Te Ataihikoia i te urunga te taka i te moenga te whakaarahia. Haere atu ra e koro, haere! Haere ki o matua, haere ki o tuakana me o tuahine, me o teina mo o kuia me o koroua. Haere i nga marae maha o te motu, i hinga ai etahi o nga mahi i mahia ai mo te motu puta noa nga pito e wha o te kaokaoroa a Maui e takoto nei. i tu ai etahi. Haere ki nga kingi o te po, na ratau nei te mokopuna me te tamaiti e tu mai ra i te au o Waikato. No te tau 1924 to reo whakamutunga ki to mokopuna ki a kingi Te Rata, e pupuri mai ra i nga ritenga o te Whakapono Karaitiana. Ko tau hoki tera i ki ai ki a ia i te 28 o Maehe, 1924, "a muri nei e tama kia kite kawenata naana o tupuna me to matua tae mai hoki ki a koe. I hiiritia koe ki nga kupu tapu o te Paipera, ara te aaka o Ihowa Atua ora o nga mano me taana Tama me Ihu Karaiti, me te Wairua Tapu, kotahi ano ia Atua, ake ake Amine."

Noreira haere rawa ake nei koe i te tai heke ki o matua i te po, ka waiho enei hei tumatatenga ki roto ki tooku hinengaro. Ekoru haere! E pai ana. i kite ano koe i te tutukitanga o te kupu i kiia mai ra e Te Whiti-o-rongomai ki a koe ki te Tai-rawhiti katoa: e kore e ora i te tangata te mate o Waitara, me tu ake ra no i Waitara tetahi tamaiti maana e kohikobi nga kongakonga o Waitara, tera e tata ki te mea tika." Noreira e koro haere rawa ake koe, i kite ano koe. I kite ano koe i te ekenga o te ika a to tamaiti a Ta Maui Pomare ki uta, rite tonu ki taua kupu i kiia mai ra e Te Whiti, "tera e tata ki te mea tika." No reira haere korero atu ki te iwi i te po. Korero atu "te iwi i mahue atu nei i a au ki te Ao-turoa, kanui te raruraru. Kua tohunga etahi, kua poropiti etahi, kua kaewaewa noa iho te nuinga." Noreira koinei katoa nga taonga hei maunga

atu maaui ki nga marae maha me nga whare whakairo o te po. Ka mutu o korero ki a ratou, hoki mai koe hei korero mai ki a matou i te tino mea tika o nga haahi pakeha hei whakaponotanga ma matou. **Kaati enei, ka maha hei haringa** atu mau ki a Te Ua ma i kona me Hori ma i Waipawa, me Henare Te Atua ma i Porangahau, me Paewai ma i Tahoraiti me te Hiiaro ma i Nga Aupurua, me Tamatea i Tutae karaa, me Nireaha ma i Hamua, me Ngatuere i te Kopaki, me Te Potangaroa i Nga-tau-e-warua, me Te Huku ki Taueru, me Te Purakau ki Turunuiorangi, me Tamahau ki Hikurangi. Ko Ngarangi-whakaupoko ki Te-pu-o-te-tonga. Mahue iho i a koe ko to hoa ko Tunuiarangi me to korua tuahine karangamaha me Niniwa-i-te-Rangi. Noreira ka mihi ake te ngakau mo enei ka mahue iho nei i a koe.

Haere atu e Mohi, haere i te Hahatanga-o-pipiri. E pai ana, e maru ana, e tatanga ana, te whakaarotanga ake mou kua ngaro atu nei i tenei ao. Kaore, ana kei te ao nei a Pita ratou ko ana teina hei ranga i a koe ki nga marae maha i haerengia e koe i a koe e ora ana. Haere e pa haere. E kore e ngaro te wawau o to reo i waenganui i a Waikato me Maui-poto me Tuwharetoa me Te Wainui-a-rua, me Ngarauru, me Ngati Ruanui, Taranaki, Te Atiawa, Ngati Mutunga, Ngaitama, huri mai ki te Tonga Ngati Awa, Ngati Toa, Ngati Raukawa, e tomo ki Rangiatea, ki te Aputa, ki Wairau, kia Turongo, me te Rangimarie, o koutou whare-karakia i te hounkura tanga o te tangata. E huri ki o iwi i rawahi o Ahuriri, Mohaka, Kahungunu ki te Wairoa, Tamaterangi, Ngati Kihatu, Te kapua-matotoru, Hinepua, Ngai Te-ipu, Ngati Hine, Rakai-paka, Rongomai-wahine, Ngata-manuhiri, Rongo-whakaaata, Te Kura-a-mahaki, Ngati Konohi, Te Atanga-a-Hauiti, Te Whanau-a-Ruataupare, Ngati Porou, huri noa te Whanau-a-Tuwhakairiora, Ngaitai, Te Whakatohea, Tuhoe katoa. Ka whiti koe i tena waka ou, e uta ki to waka ki a Te Arawa, e hoe ki a Ngai Terangi, hoe tonu ki Moe-hau, e huri ki nga ngaru o Tikapa, ma Ngati Paoa, ma Ngati Maru, ma Ngati Tama-te-ra koe e powhiri mai. E ahu ki a Ngati Whatua ka haumiri atu ai e koe i Kakeao, ka tae ai koe ki Haumu, heia ra te rimu rapa ki a koe, tawhiua ki mau ki matau, ka whakaango ai i a koe ki te wa ngaromanga e koro e! **Haere atu ra Haere atu ra!**

Haere e Mohi e, i te ra e whiti ana! Haere ra e te whakamarumaru o Uenuku e! kei ao ko te ra e, kia taratara atu e koe, taratara tu kei hau ai te moenga roa, kia pa i te ua i te rua e, kei tae kei hoki ake to koiwi ora ki te ao na i!

Haere ki a Te Piwa raua ko Te Heuheu.

Nga pani, nga tamariki, tena koutou katoa. Nui atu te aroha, nui atu, nui atu.

Na Taite Te Tona.

KO WAI TE MEMA HEI POOTITANGA?

P. H. Tomoana.

Ehara tenei i te patai e tika ana kia waihotia hei maharahara ma nga kai-pooti o Te Tairawhiti i muri o tenei paremata e tu nei inaianei, notemea timata mai i te paremata tuatahi i tukua atu ai te Maori kia uru ki reira tae mai ki tenei ra, ara, mai i te wa i uru ai a Tareha Te Moananui, te mema Maori tuatahi, heke iho kia Karaitiana Takamoana, te mema tuarua heke iho kia Henare Tomoana, te mema tuatoru, heke iho kia Wi pere, te mema tuawha, heke iho kia Timi Kara, te mema tuarima, tae mai kia Ta A. T. Ngata, te mema tuaono e tu nei, katahi ano ka puta nga manakohanga a te hunga kua riro atu nei i mua i tatou.

Ahakoia pehea te whanui, te whaiti, te hohonu, te papaku ranei o ratou whakaaro me nga mahi i roto i o ratou nei ra, ahakoia pehea te whakaeke o te Iwi pakeha, me nga tuanga i nga huarahi mo era tu whakaeke, ahakoia i wahi ru-rua tonu te whakaaro o etahi o ratou, etahi ki tahitaha, etahi ki tahitaha, *tutu ana* i roto i enei ra ta ratou tukunga atu i a ratou me o ratou mana whenua, mana atua, kia riro i raro i Te Ture Nui o Te Emepaea o Te Kotahitanga o Ingarangi, Katara ni, me Airana, me nga Tominiana i waho atu o enei.

Otira kaore i warewaretia e ratou me o ratou kai arahi te whaka takoto tetahi wahi hei taanga manawa mo ratou mo nga uri e puta mai i muri i a ratou, ina maharatia e ratou kei te kaha, kei te mama, kua waia ratou ki te whakahaere i a ratou me o ratou mana tawhito, haaunga ia nga mahi kai tangata nei, kia wehea tetahi wahi hei mananga mo era ahuatanga katoa.

Nga hua i kitea ake, me nga whakamatauranga i era wahi koia enei Tuatahi:—

Te kupu a Te mema tuatahi ki te paremata ara a Tareha Te Moananui, i runga i te kaha o te mahara o te iwi kia mohio ratou ki nga hua o tona urunga ki tera turanga teitei, ka pataitia i te hui i Te Waiohiki:—

“Pehea tena wahi me tena mahi i haeretia ana e koe?”

“Kaore he painga. Heoi ano ko te po kia moea, ka ao te ra.” I muri i tenei ka uru ko Karaitiana Takamoana, ko te kupu i mauria mai ki te kaainga he whakatutu ki te patai a te iwi i Pakowhai:—

“Pehea ake tau haere?” Ka whakautua e Karaitiana, “Kaore he painga o tenei tu ahua i au nei, te turi, me te wahanu. Ma te reo kihi ka taea atu ai ona hohonutanga.”

I muri i tena ka uru atu ko te taina o Karaitiana ara ko Henare Tomoana. I uru ano hoki ia ki Te Whare Ariki i muri mai, tae noa ki tona matenga.

Koia tenei ko te waiata i titoa e Henare Tomoana i a ia i te Paremata:—

Tenei ka noho i te paremata
Pa-rara ki Te Uru nga whare o Kuini
Nga whare enei i mahia atu nei
Nga ture kikino mo te iwi Maori e—i.

Ko Taiaroa ra te hetu o nga mema.
Na ana te motini mo te motu katoa.
He aroha noake nga iwi o te motu,
I tu mai ai e a Te Mohi Tawhai,
Te Mema o Ngapuhi na—i.

Kumea mai ra te pooti kia mau
Hei ngaki i te mate o te iwi Maori.
Piki ake matou ko aku hoa ki runga,
He whakaaro kotahi piri tonu matou.
I rehua iti nei, ka hinga nei matou ra—i!

Tera koutou kei te tuku kahiti
Ki te tumuaki e nga kooti whenua!
Ka noho i reira ko nga kai-tawari.
Ko te mea tena nana i huna atu.
Te mana nui tonu o te Iwi Maori na!

Ehara a Kerei i te hoa piri pono
Mo te Iwi Maori e kimi nei te orange.
Na ana nei hoki ra ka raru Te Atiawa
I mau ai a Te Whiti i runga o Taranaki
Na ana nei hoki ra te pire reiti nei.
Te pire tiuti nei, me te hetu o Kuini e—i.

Tenei ra e te iwi ko te mate i o mema,
Ko tui ko whango e ko pohe i aku whatu.
Huri kaurapa noa te tinana i te whare,
Tu-tahanga noa te marae o te pakanga
I te kapetautanga o te arero i roto ra!

Kanui te whakamiharo iho ki enei maharatanga a nga kaumatua nei. No nga ra i a Wipere ko enei kupu e rua:—

Tuatahi, "Ina tonu te ngaio nei.

Ki te he taku korero

Ki konei au tarona ai."

Tuarua: "Whakamahia te paku whenua ki te kaanga."

Na te moreho o nga kaumatua nei (kaore hoki ra he honore nui ake i tenei karangaranga no to tatou koroua) ko enei kupu a Timi:—

Tuatahi. No te hui i Te Waipatu. 1889 Ka pataitia mehemea pehea te kupu mo te reiti i nga whenua Maori.

Te whakautu a Timi:—"Kaua hei utua nga tono reiti mehemea kia mau tonu koutou ki nga huarahi o koutou tu-

puna, me te whakawhiti atu ki pakowhai i runga waka. Engari ki te haere koutou ma nga huarahi kua mahia nei me te piriti i Ngaruroro, he mea pai ano 'pea' te utu i nga reiti.

Te kupu tuarua ko te nei "TAIHOA."

Kaati kua heke iho tenei ki te ao marama i a tatou tonu nei e te iwi. Otira me ata waiho atu koutou e hoa ma i waho atu o Ngati Kahungunu o Heretaunga nei ko nga kupu enei a Ngata e whakaputa ana ki o koutou aroaro, ki nga aroaro me nga marae o koutou maatua me o koutou tupuna kua ngaro tata ake nei.

- (1) Whakapaitia o koutou marae
- (2) Tukutukua a koutou tamariki ki te kura
- (3) Whakamahia o koutou whenua
- (4) Kua tata nga rihi te mutu. Whakariterite, kia mutu rawa ake kua noho rite ki te tango, ki te mahi i aua whenua.
- (5) Whaka-kaporeihana i a koutou mo nga whenua kei te nui i roto Waimarama, Manawaangiangi, Tangoio, Tutira. Puketitiri, me Aorangi, Owahaoko me Te Awarua.

Ko te putake i tuhia iho ai enei korero, kia ata whawhai ai te pangapanga i o tatou whakaaro morehu e kumea ketia nei, e whakaekekeke nei ki runga i nga poropititanga a era atu tangata, ka mahue iho nga whakaaro nunui e takoto-a-ohakitia nei i roto i o ratou marae, i haeretia ai te motu e ratou, i whakatakototia ai nga kupu ki roto i era atu marae maha o te motu i te ra e hokura ana te maua me te kupu, ka waiho mo roto i tenei ra, kaore nei he whawhatanga iho ki nga kupu tohutohu, ki nga kupu whakahau, tutu ana te werawera, kikimo ana nga whatu ki te kawe i te kupu kia rangona, kia manaaki tia e te iwi i nga huihuitanga tangata, he aha tatou e kume ke nei! Ki te whakatakia paitia nga kupu me nga mahi a o tatou kai-arahi i roto i nga take mahi i nga take korero (politics) ka marama tonu tatou ki te haere whakamuatanga o nga tohutohu me nga mahi, engari na tatou ano i mounou te haora me te meneti.

A Tareha, a Karaitina, a Henare, a Wipere, a Timi Kara, na o koutou matua me o koutou tupuna katoa i whakatutu, me te nui o a ratou whakamihia ki enei o ratou.

No nga ra i a tatou ko tenei pekanga o nga whakaaro o Te Ao Hou. Tutuki tonu to tatou whawhatanga iho. Ko te hua o tenei whawhatanga ko nga tohutohu kua korerotia ake ra kei runga. Kaore enei korero i makaia noatia ki te parae, engari i horahia ki nga marae maha roto o Heretaunga. Otira no roto i tenei ra, ina ra e whakamiharo iho nei kia tatou e noho-a-matakana, e noho-a-kati-pupuhi, e ai te titiro atu i te tutenga a nga whakarawe a "Te Reipa paati."

Kaati mai i te kati pupuhi! He pai ke te Rangimarie.

HE KUPU KARAIPITURE MA TE NGAKAU WHAKAAROo

- Mehemea kei te pouri te ngakau tirohia Hoani, 14
 Mehemea ki te he koe i te tangata. Waiata, 27
 Mehemea ka hara koe. Waiata 51.
 Mehemea ka mahi koe. Matin, 6, 19-34.
 I mua o te karakia. Waiata, 84.
 Ka pa he raruraru ki to tinana. Waiata, 91.
 Ka pouri to hinengaro. Waiata, 139.
 Ki te whakaaro koe kia whai hua tika o mahi, Hoani, 15.
 Ka awangawanga koe. Hoani. 7-17.
 Ka mokemoke koe. Waiata, 23.
 Ka wareware koe ki o manaakitanga. Waiata, 103.
 Te tauri a te Karaiti i whakatakoto mai, Matin, 5.
 Ta Hemi tauri mo te Karaitiana. Hemi, 1:19-27.
 He kupu whakaora i to whakapono. Hipern, 11.
 He kupu hei whakakaha i a koe. Hohna. 1.
 Mo to hiahia kia tatu te rangimarie. Matin, 11.28-30.
 Ta Paora ritenga mo te noho tika. Korohe, 3, 12-17.
 Ka haere koe ki o mahi. Waiata, 121.
 Ka pukuriri koe. ka whakahe, 1 Kori, 13.
 Ka whaiti o inoi ki a koe anake. Waiata, 67.
 Ta Paora ritenga mo a tatou mahi, Roma, 12.
 Ka pau o whakaaro ki te mahi moni. Maka 10:17-31.
 Ta te Karaiti tauri mo te inoi Ruka 11:1-13. Matiu, 6.5-15
 Tirohia Waiata. 119:105.
 me
 Ihaia 15.10-13.

PIWA TAIPO (Typhoid Fever).

T. WI-REPA, M.B., Ch.B.

(*Ko te timatanga o enei korero kei te pepa o Aperira p. 768.*)

MO TE TAHA KI TE TURORO.

Me takoto te turoro i runga i te moenga. Kauaka hei maranga mai mo te ono wiki. Kia rua nga tangata hei tiaki ia ia: Kotahi mo te awatea. kotahi mo te po. *Kauaka rawa hei mahue noa te turoro*, kei mahi i nga mahi he. Kauaka hei heke ki raro o te moenga ki te paru, ki te mimi ranei. Me hoatu he "bedpan," kia ahei ai tona mimi, me tona paru ia ia e takoto tonu ana. Mo te mimi tera ano etahi patara i ata

Ka ora te mare i te **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

Te rongoa tuatahi mo te mare mo te matao mo te puru
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

hangaia mo tena take: he piko nga kaki. . Mehemea ka taea tenei me tiki. He wa ano ka hoha te turoro kaore e mimi ia ia e takoto ana. Kei ponana ki te whakaara. Mehemea ka tino kore e taea e ia te mimi ia ia e takoto ana, me ata whakaara ake ki te taha o tona moenga. Ko te tikanga ia, kua rawa hei maranga.
mitara.

MO TE PARU.

Ko te tupato ki tenei te mahi tino tohunga o te tiaki piwa taiipo. Kei roto i te paru te ngarara purapura o te mate nei. No reira kauaka e ringitia noatia ki te marae ranei, ki ro kaari ranei, ki waenga patiki ranei, ki ro wai ranei. Ko etahi tapuke ai i te paru. E he ana ano tenei. He ora roa nga ngarara nei ki te tapukea; e tae ana ki te iwa marama. Ki te hurahia ake te oneone e te parau, kei te ora tonu nga ngarara nei. Tetahi, he tahia e te wai ki roto i nga wai unu o te pa, o te whanau ranei. Ka inumia enei wai, ka tipu te mate nei ki roto i etahi. No reira kauaka hei tapukea. Te mea tika he kohua ki roto i te tini karahini ka waiho i kona koropupu ai mo te hawhe haora. ka mutu ka riringi atu ki tau wahi e hiahia ana. Kua matemate katoa hoki nga ngarara i te wai koropupu.

Me paepae motuhake mo te paru. Me hoatu he rongoa Jeye's Fluid ranei, Lysol ranei, Kerol ranei, ki roto i taua paepae. Me uhi te paepae kei tau he rango ki roto. Ko nga ringaringa o te hunga tiaki me horoi ki te wai rongoa kei roto i tetahi peihana motuhake ia wa, ia wa, e pa ana ki te turoro. Ko nga kaka me nga hiiti o te turoro me paera katoa.

TE HOROI I TE TURORO.

Me horoi te turoro i te ata, i te ahiahi. Me whakarite he haora. *Engari he mahi tohunga taua mahi.* Mehemea he Neehi kawanatanga kei te tata mai, mana e horoi te turoro, e whakaako ranei nga kai-tiaki ki tera mahi. Kauaka te turoro e whakaarahia; me waiho tonu kia takoto wharoro ana. Me motuhake he peihana horoi mo te turoro. Me motuhake he maramara paranene hei horohoroi i te tinana. Me hora he tauera. ki raro i te turoro. He tauera maroke tetahi hei whakamaroke. He wai mahana kei roto i te peihana. Ka hopihopi i te paranene, a, ka horohoroi i te tinana, a, huri noa. I muri iho ka whakamaroke ki te tauera maroke. Kia tupato kei heke te wai ki runga ki nga kaka moe, ki te moenga ranei. Ka maroke te tinana, ka pani i te kiri *ki te methylated spirit*. Hei muri i tena ka ukui-kui ki te *boracic powder*. *Ko te take o tenei hei whakamaro i te kiri hei pahore.* Mehemea hoki ka pahore te kiri o te turoro *ka pa he aitua nui.* Kei nga toa katoa o te Motu enei mea e hokohokona ana. Me horoi ano te waha nga niho, me te arero i te ata, i te ahiahi. Me hoko mai he paraihe mo nga niho. He "wrūru katene" (cotton wool) te mea pai hei horoi i te arero, me nga paekaha; he ngohengohe hoki tenei mea.

TE WHANGAI I TE TURORO.

Kua whakahuatia ake ra te ahua o te whekau. No reira kaore i tika ki a whangaia ki te kai maro. *No reira hoki ka whakataua e te huihuinga matauranga o nga rau tau maha ka taha he wai te kai tika.* He roa te turoro e takoto ana. Me pupuri tona kaha ki nga momo kai ano e tika ana: Kaore i nga kai maro. Nga kai tika ko nga kai kaore e nui te hanga paru. Aua kai he ti, he kawhi, he cocoa, he hupa, he wai pikaokao, he wai puha, he wai raihi, he miraka. Mehemea te turoro ki te kore e pirangi ki te miraka, kaore he tikanga; e hara hoki tenei i te tino kai pai rawa. Me hoatu he miraka ki roto i te ti, i te kawhi, i te cocoa. Ki te hoatu he miraka me whakanumi ki te wai-pārē (barley water) ki te wai raima (lime water) ranei. Ki te puta he miraka maro i roto i te paru, me whakamutu te hoatu i tenei kai. *Mehemea kei te torohi te turoro, me whakamutut te hoatu miraka.* Tera ano tetahi mahi pai mo te miraka, kei te nechi ē mohio ana, ko te mahi e kia nei he "pasteurisation." Tetahi wai pai he wai remana. *Kotahi te whakainutanga i te turoro ki ona wai i roto i te rua haora.* Me hoatu te wai ki roto i te "Feeding Cup." Kei nga toa tenei taonga. *Ahako te tupuhi haere o te turoro, chara ma te hemokai a ia e patu.* Ka taea e nga wai nei te pupuri tona manawa tae noa ki te wa e heke ai tona wera. *Ma te whangai huna ki te kai maro ka aitua.* Ka toru nga ra e tau ana te wera ki raro ka whakamatau ki te whangai ki te hararutu (arrowroot) kohua ki ro miraka. Ka taha tetahi toru ra ake, ka hoatu he paraoa whakangohengohe ki ro miraka wera. Kia pepe rawa te paraoa. Ka taha tena ra ka hoatu he heki kohua; kauaka e maro te kohua. Hei muri i tena ka hoatu he jelly. Kanui enei kai mo nga ra tekau ma wha tuatahi i muri iho i te hekenga o te wera: ara, te heki, te raihi kohua, te paraoa-miraka, te jelly. Kia taha te tekau ma wha ra e poko ana te wera, ka whakamatau ki te "minced meat." ki te riwai hoki. Kauaka hei whawhai ki te whangai ki nga kai taumaha. *Me ata haere te whangai.*

RONGOA.

I nga hohipera kaore e hoatu ana he rongoa. Kotahi mano e rima rau nga turoro piwa taipō a Osler. Ko te nuinga kaore i whangaia ki te rongoa. He maha nga turoro piwa taipō kaore e kite ana i te Takuta. Ko nga whanaunga ki te tiaki, kaore he rongoa, ka ora tonu. He maha nga paanga nui o te mate nei ki te Tai-Rawhiti nei. I motuhia he pa mo nga turoro i raro i te tiaki a nga nechi a Te Kawanatanga. Kaore he rongoa e hoatu ana, ka ora tonu. *Te rongoa nui tonu, ko te whakatutuki i nga tohutohu kua tuhia i runga nei.* Mehemea e tata ana ki te Takuta, ki te Neehi ranei me haere ki a raua.

MO TE PARU. Kauaka hai hoatu he rongoa whakatikotiko.

Mo te mare o te Tamariki whangaia ki **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

Ki te hoatu he rongoa whakatikotiko, katoroera, tote, wai-harakeke, e hara ana koe ki te maramatanga, ki te Ture. *Te mea tika, ia rua ra, ka papu i te whero kia puta mai te paru.* Koianeī taku whakahaere, me ta etahi takuta waia ki te tiaki piwa taipo. He mohio te neehi ki te mahi. Mana e whakaako nga mea e kuare ana.

MO TE PUPUHI O TE PUKU: Kia tino tupato rawa atu. Me tatua te puku ki te hiti, kia kiki tonu. Me whakapiripiri ki te paranene i tukua ki roto i te wai paera, ka takawiri. Me whakamaturuturu he *turpentine* ki runga i taua paranene wera. He pai ano ma te neehi e papu te whero kia puta te hau ki waho.

MO TE NGUTUNGUTU AHI: Me whakaiho te mahunga. Mehemea he tata ki te *Freezing Works*, me tiki he huka pohatu, hei whakamatao i te mahunga. Me tango mai he *ice-cap* i te *chemist* ka whakaki ki te huka, ka uta ki runga i te mahunga ki te kore he huka, me kaka noa ka tuku ki ro wai ka taka wiri, ka uta ki runga i te mahunga. Kia tupato kei heke te wai ki runga i te pera. He ruarua nga turoro ngutungutu-ahi.

MO TE KAHA O TE WERA: Me horohoroī te tinana ki te kaka whakamakuku ki te wai mahana paku nei. Mehemea he huka e taea te tiki koiana te mea tino pai. Me whakapiri ki te mahunga, pera i tera kua korerotia ake ra. He iti nga turoro e eke ana ki tenei ahua.

MO TE HEKE TE TOTO I TE WHEREO: Me whakaatu ki te Neehi. Me waiho kia ata takoto ana; kaua rawa hei whakakorikoria. Ko nga wai e hoatu me matao katoa. Mehemea he huka pohatu e taea te tiki, me uta he *ice-cap* ki i te huka ki runga i te puku. Me whakamutu te papu i te whero mo te kotahi wiki. Tena kei te takuta, kei te neehi ranei te rongoa hei whakamutu i te toto. Kotahi hekenga o te toto, he ahua pai. Ka rua ana, a, neke atu hoki, kanui rawa atu te kino. He tohu tino taumaha tenei. He *wai-harakeke te kai us i taua toto kia heke.*

MO TE KORE E MOE: Kei te Takuta raua ko te Neehi te rongoa tika. He pai te huka pohatu ki te mahunga pera i nga whaka-upoko ka hori ake ra. Me whakapouri te ruuma.

MO TE TOROHI: Kia nuku atu i te ono parunga i te ra ka mohiotia he tohu whakawehi. Kei te takuta me te neehi e mohio ana te rongoa tika. Mehemea he kaha te torohi me whakamutu te kai-miraka. Me tatua te puku, me whakapiri hoki he kaka wera.

WHAKATUPATO.

Ka ara ake te turoro i te mate piwa taipo, kanui tona kiakai; a. ka pirangi whanako kai hoki. I aua wiki e rua i muri iho o te hekenga o te wera. kia kaha te mataara o nga kai-tiaki. I runga i te mea kaore e taea te pehi te hiakai o te turoro ia ia ka ora ake. he mea tika me hoatu pakupaku he kai ia rua haora. Tae rawa ake ki nga haora mo nga kainga nunui, kaore i te kaha rawa te hemokai. Ehara tatau te Maori i te tauhou ki te mate nei.